

Isa olla on uhke ja hää:

ISAD TÖÖ- JA PEREELU ÜHITAMAS

Sissejuhatus

Huvi isaduse temaatika vastu on viimasel paaril aastakümnel järsult kasvanud, samuti sellekohaste uurimuste hulk – tingitud ilmselt suurtest sotsiaalsetest muutustest nii naiste kui meeste elus. Euroopas ja ka Põhja-Ameerikas on suurenenud meeste tööpuudus, kasvanud naiste osatähtsus tööturul ning teisenenud arusaamad meeste ja naiste rollidest nii lapsevanema kui töötajana. Kõik see omakorda on suurendanud vajadust uurida isaks ja emaks olemist kui sotsiaalset nähtust. Samuti on nende muutuste taustal oluline kahe, mõnes mõttes vastandliku valdkonna – karjääri ning pereelu – ühitamise probleematika.

Paari eelneva aastakümne jooksul on toimunud järk-järguline isa rolli teisenemine: isa rollile leivateenijana on lisandunud hea ja vastutustundliku isa mudel ning bioloogilisest isadusest on tänapäeval tihti olulisem lastekasvatamises aktiivselt osalev isa.

See trükis on mõeldud eelkõige meestele ja isadele, et rääkida töö- ja pereelu ühitamisest, isade õigusest kasutada vanemahüvitist ning tuua välja viimase eelised nii isa, lapse, perekonna kui ka ühiskonna seisukohast. Antud teemat võib vaadelda mitmest aspektist, kuid siin on käsitletud eelkõige isade ja ühiskonna hoiakuid ning stereotüüpe meeste lapsehoolduspuhkusele jäämise suhtes ning püütud põhjendada, miks võiksid mehed laste kasvatamist naistega rohkem jagada. Samuti esitleb käesolev materjal vanemahüvitise senist kasutamist meeste poolt ning tutvustab nii Eesti kui ka mõne välisriigi vanemahüvitise süsteeme.

Muutuvad soorollid ning töö- ja pereelu konflikt tänapäeval

Varasemad traditsioonilised soorollid, mille järgi naine hoolitseb laste ja kodu eest ning mees teenib elatist, on olulisel määral muutunud ning naiste tööhõive on kõikjal Euroopas suhteliselt kõrge. Nii naised kui ka mehed soovivad end teostada erinevates valdkondades, nautida nii tööelu, pereelu kui ka aega iseendale ja iseendaga ning neil peaks selleks olema ka võimalused¹.

Sellele vaatamata pole praktikas traditsiooniline rollijaotus kuhugi kadunud. Kuigi Eestis käivad praegu tööl nii mehed kui ka naised, on vastutus koduste tööde eest endiselt peamiselt naiste kanda², kes pärast ametliku tööpäeva lõppu koju tulles teevad nn teise vahetuse, tehes majapidamistöid ning hoolitsedes laste eest. Vaatamata sellele, et võrdsed võimalused kõigis eluvaldkondades on kaasaegse demokraatliku ühiskonna väärtusteks ning naiste tööhõive on normaalne nähtus, peetakse naise emarolli endiselt tähtsamaks kui tema rolli töötajana. Samas peetakse mehe kohustuseks eelkõige pere ülalpidamist ning tööle pühendumist. Need arusaamad seavad piirangud nii meeste kui naiste valikutele. Meeste viis tööd ja pereelu ühitada on see, et lapse sündides hakatakse varasemast rohkem tööle ning igapäevane lapse ja perega koos olemise aeg loovutatakse hoopis ametikohustustele. Naised loobuvad palgatööst kas täielikult või osaliselt või siis püüavad rabada kahel rindel – nii kodus kui tööl³. Selline ühe partneri keskendumine tööle ja teise pühendumine perele võib lisaks muudele negatiivsetele tagajärgedele viia partnerite üksteisest võõrdumiseni⁴.

Mis kasu oleks ühiskonnal sellest, kui isad tegeleks rohkem oma laste kasvatamisega?

Miks on aga üldse vaja sellesse esmapilgul isiklikku ja perekondlikku teemasse sekkuda riiklikul tasandil? Kas pole see iga perekonna enda asi, mil viisil oma eraelu korraldada ning töö- ja pereeluga seotud otsuseid langetada? Teema olulisus ühiskonna jaoks seisneb selles, et konflikti töö- ja pereelu vahel peetakse ohuks sündimusele ning naiste tööhõivele. Kui tööd ja pereelu ei ole võimalik omavahel ühitada, peavad inimesed loobuma kas karjäärist ja tööst või perekonnast ja lastest. Rahvastiku säilimiseks ning ühiskonna funktsioneerimiseks on aga tarvis nii kõrget iivet kui ka kõrget tööhõivet⁵. Seega, kui mehed panustavad laste kasvatamisse rohkem, suureneb sündimus, kui laste kasvatamine on vaid naiste vastutus, siis otsustavad nad saada vaid nii palju lapsi, kui jõuavad üksi üles kasvatada⁶.

Välisriikides läbi viidud uurimused näitavad, et meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine suurendab soolist võrdõiguslikkust. Riigid, kus isade osalus laste kasvatamisel on teiste riikidega võrreldes suurem (nt Põhjamaad, USA, Kanada), on maailma rikkamate ja edukamate riikide hulgas.

Sotsioloog Marion Pajumetsa uurimus näitab, et enamik väikelastega emadest Eestis sooviks töö- ja pereelu ühitada, mitte pühenduda täielikult laste kasvatamisele. Sellise soovi peamised põhjused on: oma raha teenimise vajadus, saada vaheldust kodule, olla kaasatud ühiskonda ja soov ennast teostada ning oma tööalast kvalifikatsiooni mitte kaotada⁷.

Peamised põhjused, miks Eesti isad otsustavad lapsehoolduspuhkusele jääda või seda mitte teha

Lapsehoolduspuhkusele on jäädud, kui

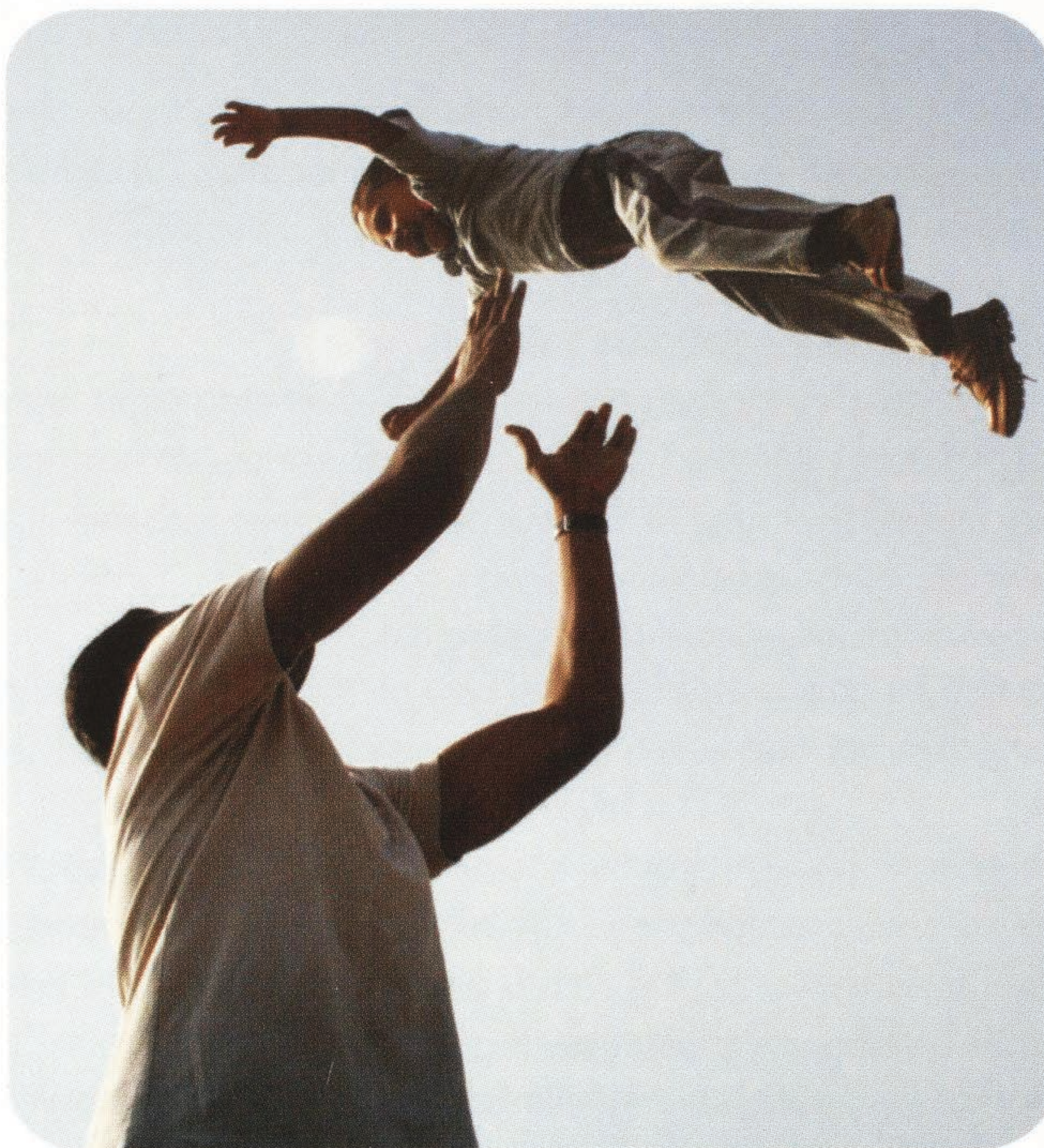
- ♣ naine soovib jätkata õpinguid või tööd;
- ♣ isa soovib veeta rohkem aega lapsega;
- ♣ mees soovib võtta töökohas aja maha, eelkõige just karjääriseisaku või töökoha vahetuse tõttu;
- ♣ isa jäämine koju on materiaalselt kasulik: kui ema enne lapse sündi ei töötanud, siis on tema vanemahüvitis tunduvalt madalam kui mehel;
- ♣ kodus olemine tundub olevat tööle vahelduseks.

Lapsehoolduspuhkusele jäämist takistab

- ♣ ühiskonnas levinud arusaamad ja stereotüübid, et ema saab lapsega paremini hakkama kui isa ning meeste endi kartus, et nad ei saa hakkama; meeste endi ning ühiskonna hoiak, et mehe teeb mehelikuks ametialane töö, mitte laste kasvatamine;
- ♣ emade soov jääda laste peamiseks hooldajaks;
- ♣ isade (ja tihti ka ühiskonna) hoiak, et nad on tööl asendamatud ning nende arusaam, et nad peaksid olema perekonna peamised leiva-teenijad;
- ♣ arvamus, et isa kojujäämise puhul kaotaks perekond materiaalselt (see on tõene vaid kõrgepalgaliste isade puhul, kellele ei kompenseerita sissetulekut täies mahus. 2008. aasta ülempiiriks on 25 209 krooni. Sama kehtib ka kõrgepalgaliste emade puhul);
- ♣ hirm ühiskonna mõistmatu suhtumise ees: lapsehoolduspuhkusel olevad isad ei ole veel nii levinud nähtus.

„Kui jätta välja sünnitamine ja rinnaga toitmine, ei sisalda emadus midagi sellist, mida mees ei võiks või ei suudaks teha”
- Jouni Kempe, Soome uurija

Isade kojujäämise vastu esitatud argumendid näitavad selgelt, et enamuse neist on seotud ühiskonna ning meeste endi väljakujunenud hoiakute ning stereotüüpsete suhtumisetega, mis ei pruugi tihti vastata tegelikkusele. Samas võib mitmete emade soovi taga jääda laste ainsaks peamiseks hooldjaks peituda suutmatus või soovimatus loobuda avalikkuses heakskiidetud naiserolli täitmisest.

Isade positiivsed kogemused laste kasvatamisel

Uuringud on näidanud, et hirm mitte hakkama saada on alusetu – lastega koju jäänud meeste kogemused näitavad, et nad on hoidja ja kasvajatana igati pädevad, kui olukord seda nõuab. Kuigi mehed näevad tihti isade ja emade kasvatamisstiilis erinevusi ning jagavad arusaama, et emadel on suurem soodumus arendada lapsega tugev emotsionaalne side, on igapäevane praktika näidanud, et laste eest hoolitsemise viisid ning emotsionaalne vastutus ei erine emade ja isade puhul väga suurelt⁸.

Võimalus olla lapse esmane hoolitseja, kutsub meestes tihti esile mitmeid positiivseid muutusi:

- paljud isad hakkavad tunnustama laste eest hoolitsemist ning hindama ka muude hoolitsemist hõlmavate ametite tähtsust ja väärtust ning nendes vaja minevaid oskusi, mis paneb neid omakorda ümberhindama nende ametite traditsiooniliselt väheväärtustatud positsiooni ühiskonnas;
- isadus ning lastega tegelemine muudab mehed rahulikumaks, kasvatab nende empaatiavõimet ja parandab suhtlemisoskust, vähendades seeläbi nende tööstressi ja parandades tervist;
- on täheldatud, et lapsehoolduspuhkusele jäänud isadel toimub uute oskuste ja vilumuste omandamine või seniste oskuste ja vilumuste täiustumine (näiteks parem kuulamisoskus, koostöö- ja juhtimisoskus, suhtlemisoskus ja tolerants, läbirääkimiste pidamine, konfliktilahendamise oskused, aja juhtimine)⁹;
- isade suurem osalus laste eest hoolitsemisel mõjutab ka kodust tööjaotust vanemate vahel, muutes selle võrdsemaks.

„Isade veedetud aega lastega ei peaks mõtestama kui eriteenet, vaid kui enesestmõistetavust.“

- Barbi Pilvre, ajakirjanik

Soome uurija Jouni Kempe on öelnud: "Kui mees osaleb lapse elus sünni hetkest peale, siis on suurem tõenäosus, et ta hakkab vastutama ka lapse edasise kasvatamise eest. Mees võib õppida laste kaudu kõnelemise, tunnete näitamise ja kuulamise oskust. Lastega koos elamine ei jäta mõju avaldamata mehe väärtusmaailmale. Isad, kes on soovinud kanda vastutust oma laste eest, räägivad sellest, et isakogemus on muutnud nad inimesena terviklikemaks. Lähedane ja sügav suhe lapsega annab mehele sisukama elu. Kui jätta välja sünnitamine ja rinnaga toitmine, ei sisalda emadus midagi sellist, mida mees ei võiks või ei suudaks teha."¹⁰

2007. aastal Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS poolt läbi viidud uuringus küsitletud lapsehoolduspuhkusel olnud isad leidsid, et laste kasvatamine oli nende jaoks positiivne kogemus: mehed olid rahul sellega, et said oma lapsega rohkem aega koos veeta ja teda tundma õppida, jälgida laste arengut¹¹.

Riiklik vanemahüvitise süsteem Eestis

Võrreldes mitmete teiste riikidega, kehtib Eestis lapsevanemat küllaltki soosiv vanemahüvitise ja lapsehoolduspuhkuse korraldus. Vanemahüvitise eesmärk on hüvitada väikelapse kasvatamise tõttu saamata jäänud tulu ning aidata kaasa töö- ja pereelu ühitamisele.

- Vanemahüvitis arvutatakse hüvitisele õiguse tekkimise päevale eelnenud kalendriaasta sotsiaalmaksuga maksustatud tulude järgi. Vanemahüvitise ülempiiriks on üle-eelmise aasta kolmekordne keskmine palk. 2008. aasta ülempiiriks on 25 209 krooni.
- Lapse isal on õigus vanemahüvitisele, kui laps on saanud 70 päeva vanuseks. Lapsehoolduspuhkuse ajal säilib lapsehoolduspuhkusel viibiva vanema või pereliikme töökoht. Vanemahüvitis kompenseerib vanemale 100% tööst saamata jäänud tulu kuni lapse 1,5-aastaseks saamiseni (alates 2008. aastast).
- Ema rasedus- ja sünnituspuhkuse ajal või 2 kuu jooksul pärast lapse sündi on isadel õigus 14 lisapuhkepäevale.

Lapsehoolduspuhkusele jääda ja vanemahüvitist saada on võimalik nii meestel kui naistel, kuid 2007. aasta seisuga on Eestis vanemahüvitise saajatest ainult alla kahe protsendi mehed. Siiski on märgata positiivset suundumust: kui 2007. aasta alguses oli isapuhkusele jäänud isasid 176, siis aasta lõpul juba 347¹².

Eesti ühiskonnas kehtivaid hoiakuid vanemahüvitise suhtes peegeldab ilmekalt selle toetuse jätkuv "emapalgaks" nimetamine, seda nii igapäevases kõnekeeles kui ka poliitilises retoorikas. Selline kõnelemisviis väljendab arusaama (sh ka poliitilisel tasandil), nagu oleks vanemahüvitis mõeldud vaid emadele, ja taastoodab stereotüüpi, et peamised laste kasvatajad peaksid olema emad, ning tõrjub isad sellest eemale. Selleks et hoiakud muutuksid, **oleks oluline loobuda väljendist "emapalk" ning selle asemel kasutada korrektset terminit "vanemahüvitis"**.

Välisriikide kogemused lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise reguleerimisel

- **Kanadas** moodustavad vanemahüvitise võtnud isad 10% kõigist lastega koju jäänud vanematest ning USAs on see protsent 18¹³;
- **Soomes** on lapsehoolduspuhkusele jäänud isasid vaid 5%. Soome parlamendis on arutlusel uus lapsehoolduspuhkust reguleeriv seadus, mis järgib nn. 6+6+6 mudelit, mille kohaselt on vanematel õigus 18-kuulisele lapsehoolduspuhkusele, millest 6 kuud on ette nähtud emale, 6 kuud isale ning ülejäänud 6 kuud võivad vanemad omavahel jagada;
- **Islandil** on vanematel õigus 9-kuulisele lapsehoolduspuhkusele, mille jooksul neile makstakse 80% nende endisest töötasust. Sellest perioodist on isadele ette nähtud 3 kuud, emadele 3 ning ülejäänud 3 kuud võivad vanemad omavahel jagada. Islandi ühiskond võttis selle seaduse (2000. a) hästi vastu ning 90% isasid kasutavad oma õigust lapsehoolduspuhkusele. Selle reformi tagajärjel on tööturul vähenenud meeste ja naiste vaheline ebavõrdsus ning suurenenud iive, mis on nüüd 2,1 last ühe naise kohta¹⁴;
- **Rootsis** on mõlemal vanemal võimalik kasutada poolt lapsehoolduspuhkuse ajast. Et saada vanemahüvitist täies mahus, peab kumbki vanem seaduse järgi võtma vähemalt 1 kuu lapsehoolduspuhkust. Enamus Rootsi isasid on lapsehoolduspuhkusel 1-2 kuud¹⁵;

„Isadus muudab kahtlemata ka maailmavaadet. Vaade elule muutub juba kas või uute praktiliste asjade märkamisega. Kas sinu maja ümber on kõnniteid, kus lapsega jalutada? Kus on lähemad mänguväljakud? Millise lasteaia järjekorda registreeruda?“

- Ott Lumi, poliitik

- **Itaalias** 2000. aastal jõustunud vanemahüvitise seadus näeb ette 10 kuud vanemahüvitist. Kaksikute sünni puhul on vanemahüvitis kahekordne. Seadus julgustab isasid kasutama vanemahüvitist: kolm kuud vanemahüvitist kasutanud isadele antakse võimalus võtta veel üks lisakuu. Praktiliseks probleemiks on aga see, et suurele osale isadest ei võimalda tööandja lapsehoolduspuhkust. 2006. aasta seisuga oli lapsehoolduspuhkusele läinud vaid 5% isadest¹⁶.
- Alates 2007. aastast kehtib **Saksamaal** uus vanemahüvitise süsteem, mille kohaselt saab lapsehoolduspuhkusele jäänud vanem aasta jooksul hüvitist 67% ulatuses oma eelneva 12 kuu jooksul teenitud netotulust. See seadus võimaldab vanematel ka osaaajaga töötada, ilma vanemahüvitist kaotamata (kuni 30 tundi nädalas). Vanemahüvitise maksmist pikendatakse 2 kuu võrra, kui ka teine vanem otsustab lapsega koju jääda. Poliitika eesmärgiks on ka suurendada isade osalust lapse kasvatamisel: seni on Saksamaal lapsehoolduspuhkusele jäänud vaid 5% isasid¹⁷.

Ülaltootud näited teiste riikide vanemahüvitise süsteemide kohta näitavad, et seadusandlikul tasandil võimaldatakse isadele suhteliselt häid võimalusi vanemahüvitist võtta ning lapsehoolduspuhkusele jääda. Kuid nende riikide statistika näitab, et võimalust lapsehoolduspuhkusele jääda kasutab praktikas vaid suhteliselt väike protsent isasid. Seega ei ole isade vähene lapsehoolduspuhkusele jäämine vaid Eesti probleem: ka teistes riikides on veel levinud sarnased traditsioonilised hoiakud soorollide suhtes. Siiski on märgata suundumust isade järjest suuremale osavõtule laste kasvatamisest, kuigi praktilised muutused ei pruugi ilmnedagi niipea.

Lapsehoolduspuhkus tööturu ja tööandjate seisukohalt

Kui laste kasvatamine ja koduste tööde jaotus oleks naiste ja meeste vahel võrdselt jagatud, paraneks naiste olukord tööturul, sest kui mehed ja naised jääksid võrdse tõenäosusega lapsehoolduspuhkusele, ei oleks tööandja jaoks enam vahet, kas palgata meest või naist. Seega väheneks lastega naiste või lapsesaamise eas naiste diskrimineerimise oht töölevõtmisel.

Tööandja jaoks tähendab töötaja lapsehoolduspuhkusele jäämine asendaja leidmist, nende jaoks ei oleks erinevust selles, kas koju jääb mees või naine. Kuna eeldatakse, et isad ei jää koju terveks lapsehooldusperioodiks vaid jagavad seda emaga, siis tähendaks see ettevõtjate jaoks suuremat töötajate liikumist ning asendajate leidmist lühemaks perioodiks. Mitmete ametikohtade puhul oleks kodus või osalise tööajaga töötamine kasulik nii tööandjale kui töötajale. Tihti ei taha ei mehed ega naised tingimata valida ainult kodu või ainult tööd – soovitakse mõlemat. Osaajaga töö suurem levik võimaldaks seda. Uurimused näitavad, et paindlike töövormidega ettevõtetes on töötajad lojaalsemad ja parema tervisega ning seal on vähem stressi.

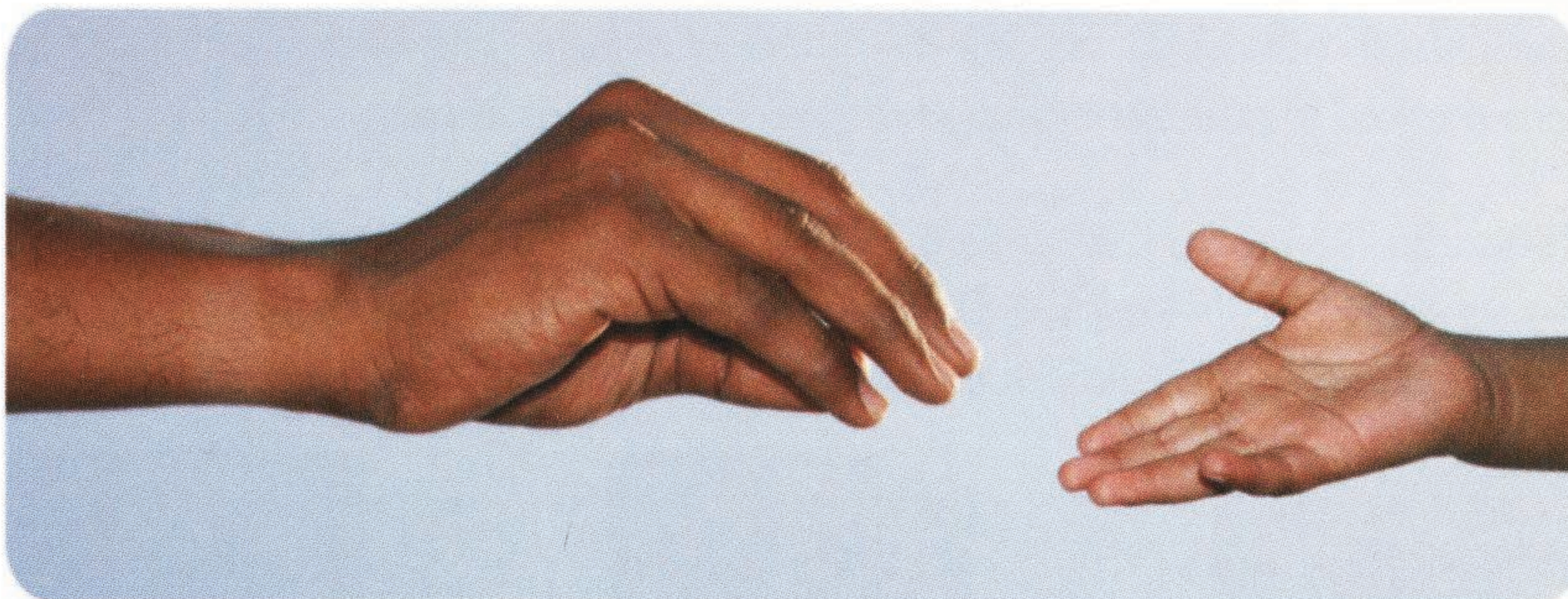
Tööandja huvides on, et meie ühiskonnas sageli meestest kõrgemalt haritud naiste väärtuslikud teadmised ja oskused ei laheks tööturu jaoks kaduma, kuid et samal ajal oleks kindlustatud töötajate juurdekasv ka kaugemas tulevikus.

Kokkuvõtteks

Sageli ei kasuta Eesti isad võimalust võtta lapsehoolduspuhkus, sest, et nad ei ole piisavalt teadlikud oma õigusest kasutada vanemahüvitist, ning **tihti mõjutavad isade kojujäämise otsust mitte niivõrd rahalised põhjused kui hoiakud**. Endiselt on levinud hoiak, et isa on asendamatu tööl, mitte perekonnas. Tänapäeva Eestis valitseb pigem tendents, mille kohaselt lapse sünni puhul jääb koju ema ning isa suurendab oma töötundide arvu. Seega oleks vaja **tähelepanu pöörata** eelkõige **isa rolli väärtustamisele ühiskonnas**.

Laste kasvatamisel vastutuse võrdsem jagamine meeste ja naiste vahel aitab nii emadel kui isadel töö- ja pereelu paremini ühitada, tugevdab isade sidet oma lastega, kasvatab isade suhtlemis- ja juhtimisoskusi ning empaatiavõimet, aitab tõsta iivet ning vähendab naiste diskrimineerimist tööle võtmisel. Kõik see omakorda suurendab soolist võrdõiguslikkust ühiskonnas.

Kasutatud allikad

- ¹ Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive (2007). Eesti Töandjate Keskliit, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, SA Eesti Õiguskeskus. EQUAL projekti Choices&Balance raames valminud kogumik.
- ² Helemäe, J (2006) Sooline võrdväarsus töösfääris. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2005. Tallinn: Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute instituut, EV Sotsiaalministeerium
- ^{3,5} Karu, M (2007). Paindlikud töövormid töö-ja pereelu ühitamisel
- ⁴ Pajumets, M (2007). Soo konstrueerimine ajakasutuse kaudu: isade ja emade argipraktikad ja -konfliktid
- ⁶ Karu, M (2007). Isad lapsehoolduspuhkusel – võrdsem tööturg, EPL Online
- ⁷ Pajumets, M (2007). Miks emme läheb tööle? Naiste subjektiivsed ootused ja tööle antavad tähendused
- ^{8,13} Doucet, A (2006). Do Men mother? Fathering, Care and Domestic Responsibility. Toronto: University of Toronto Press
- ⁹ Grundtvig projekt (2008) "Vanemapuhkuse ajal omandatud oskused ja kogemused ettevõtete ja ühiskonna teenistusse"
- ¹⁰ Kempe, J (2000). Mehe ettekujutus võrdõiguslikkusest. Soome valitsusraport. Helsingi
- ¹¹ Karu, M., Kasearu, K., Biin, H. (2007). Isad ja lapsehoolduspuhkus. Uuringuraport. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS
- ¹² Valitsuse pressikonverentsi stenogramm (24. Jaanuar 2008)
- ¹⁴ Gíslason, Ingólfur V (2007). Parental leave in Iceland : bringing the fathers in. Developments in the wake of new legislation in 2000. Ministry of Social Affairs and Centre for Gender Equality
- ¹⁵ Duvander, A., Ferranini, T., Thalberg, S (2005). Swedish parental leave and gender equality. Achievements and reform challenges in a European perspective. Institutet för Framtidsstudier
- ¹⁶ Giaccone, Mario (2006). Parental leave and work-life balance [in Italy]. Eurofond.
- ¹⁷ Germany's New System of Parental leave starts in 2007
[http://www.janvonbroeckel.de/english/parental_leave.html]

ENUT

EESTI NAISUURIMUS- JA TEABEKESKUS

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT) on alates 1997. aastast tegutsev mittetulunduslik organisatsioon, kes viib läbi uurimustööd ning korraldab seminare ja konverentse sugupooleküsimustes, samuti tegutseb nais- ja sugupooleuuringute valdkonna raamatukoguna.

ENUTi laiem eesmärk on parendada arusaamu inimõigustest ja aidata kaasa demokraatia arengule, ärgitades meeste ja naiste koostööd kõigis eluvaldkondades ning toetades sugupooltevahelist võrdsust.

EESTI NAISUURIMUS- JA TEABEKESKUS

NARVA MNT. 25-410, 10120 TALLINN

TEL./ FAX (0) 6409 173

enut@enut.ee

www.enut.ee

Infomaterjal on välja antud Hasartmängumaksu Nõukogu poolt rahastatud projekti "Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine sotsiaalvaldkonnas, eelkõige perepoliitikates: töö - ja pereelu ühitamine keskendudes meestele ja isadele. Sootundlike eelarvete koostamine" raames.

EESTI NAISUURIMUS- JA TEABEKESKUS

2008